

3.3. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ÉS A MAGYAR NYUGDÍJRENDSZER*

SIMONOVITS ANDRÁS

Ebben az alfejezetben a koronavírus-járványnak a magyar nyugdíjrendszerre gyakorolt hatását elemzem. Röviden leírom a magyar nyugdíjrendszer válság előtti működését és a járvány várható hatását. Fő megállapításom: a koronavírus-járvány tovább élezi a magyar nyugdíjrendszerben már korábban is jelen lévő feszültségeket. Két feszültséget emelek ki: 1) a laza/merev nyugdíjkorhatárt (Nők40 kivételével senki sem mehet nyugdíjba az általános korhatár elérése előtt), 2) az évjártokon belüli és az évjártok közötti polarizációt (meredeken növekszik az azonos évjártok nyugdíjszóródása és az egymás utáni évjártok átlagos nyugdíja).

Gazdaság és nyugdíjrendszer

Minden ország a történeti fejlődés által meghatározott nyugdíjrendszert működtet, amely időben változhat. Ezen tér és idő szerinti változékonyság ellenére meg lehet mondani, hogy mi várható el egy jó nyugdíjrendszertől. Teljesítenie kell a nyugdíjrendszer két fő feladatát: a) helyettesíti az idős kor miatt kieső jövedelmet, valamint b) tompítja, sőt megszünteti az időskori szegénységet (Barr–Diamond, 2008). Természetesen a rendszernek hosszú távon is fenntarthatónak kell lennie, és nem változhat szeszélyesen. Külön kiemeljük a méltányosságot: a statisztikai átlagolás után az életpálya-befizetések és -kifizetések között, ha nem is egyenlőségnek, de szoros kapcsolatnak kell lennie.

A kötelező magyar nyugdíjrendszer 1998 és 2010 között kétpillérű volt, de 2010 után a második (tőkésített magán) pillér lényegében megszűnt, ennek vagyona az akkori GDP 11 százalékára rúgott. A magánnyugdíjpillér államosítása miatt az explicit államadósság 2011-ben jelentősen csökkent, és a kormányzat évtizedekig mentesül a költségvetésből egyébként kieső magánjárulékok átmeneti pótlásától (a GDP mindenkor 1,5 százaléka). Más kérdés, hogy a tervezett átmenet végén az államnak egyszer majd ki kell fizetnie a magánpillérből 2011-ben kivett ezermilliárdokat is.

A jelenlegi magyar nyugdíjrendszer bevételei sokkal szorosabban kapcsolódnak a gazdaság teljesítményéhez, mint a kiadásai. A *bevételeket* elvben a munkavállalók és a munkáltatók által befizetett *járulékok* – vagy az utóbbi újabb néven: szociális hozzájárulási adó (szochó) – fedezik. Az utóbbi években a mért reálbérek látványosan robbantak (2015 és 2020 között évenként rendre 4,4; 7,4; 10,3; 8,3; 7,7 és 6,6 – együtt 54 százalék (Fazekas és szerkesztőtársai (2020) 237. o. 1.1. táblázat). A korcentrum (várható nyugdíjba vonulási életkor) növekedésével a párhuzamos bérrobbanás gyorsan emelte volna a nyugdíjassza reálbevételeit, ha a szochó-kulcsok nem csökkentek volna meredeken (27-ről

* Köszönet mondok Fehér Csabának és Lackó Máriának a téma együttes kutatásakor nyújtott segítségéért, Reiff Ádámnak a közös cikk írásáért (Simonovits–Reiff, 2021), és az NKF 129078. pályázat támogatásáért.

15,5 százalékra) 2016 és 2021 között. A *kiadások* viszont reálértékben sokáig mérsékelten nőttek, mert a már megállapított nyugdíjak 2010 óta – átmeneti indexálási hibáktól eltekintve (amikor a várható infláció tartós túlbecslése miatt a nyugdíjak reálértékben négy év alatt 8 százalékkal megugrottak) – csak a fogyasztói árindexet követik, és az említett korhatáremelés egyre idősebb évjáratokat tartott a nyugdíjrendszeren kívül. A nyugdíjkiadások a GDP hányadában 11 százalékról (2010) 8,2 százalékra (2019) csökkentek, de 2020-ban már valamennyire emelkedtek.

A korcentrum emelkedése az *általános nyugdíjkorhatár* emelésének köszönhető, amelyet még az előző kormányzat 2009-ben iktatott törvénybe: a korhatár 2013 és 2022 között lépcsőzetesen 62 évről 65 évre emelkedik. A mástól jól bevált, egyszerre méltányos és fenntartható *rugalmas nyugdíjkorhatár* – amely észszerűen bünteti az előrehozott nyugdíjba vonulást, és jutalmazza a halasztást – a mai napig nem vált elfogadottá. A korábbi kormányok a 2008-as válság kezdetéig lazán kezelték a már akkor is emelkedő általános korhatár előtti nyugdíjazást: a legtöbb friss nyugdíjasnak nem vagy alig kellett büntetést fizetnie a nyugdíjba vonulás *előre hozásáért*. A rokkantsági nyugdíj is sokáig munkanélküliség-csökkentő szelepként szolgált. 2009-ben már érvénybe lépett az indokolt szigorúságú málszrendszer, de a 2010-ben induló kormányzat nem bízott meg benne: 2012-ben megszüntette az előrehozott nyugdíjrendszert. A halasztott nyugdíjba vonulás érvényben maradt, de a közszférában korlátozták, és egyébként is nagyon kevesen vették igénybe. A rokkantsági rendszert több lépésben reformálták, leválasztották a nyugdíjrendszerről. A korhatár lefelé való merevségét enyhítendő, a kormány még 2011-ben elindította a *Nők40*-et, amelynek keretében minden nő, aki összegyűjtött legalább 40 évnyi jogviszonyt, a korhatár előtt is nyugdíjba vonulhatott, mindenféle levonás nélkül.

A 2010-ben hivatalba lépő kormányzat ugyancsak átvette elődjétől a már megállapított nyugdíjak vegyes (50–50 százalékos ár- és bérkövető) indexálásánál takarékosabb *árindexálását*. (Pontosabban: 2012-ben megszüntette a 2010-ben törvénybe iktatott, átlagos reálbér-növekedéstől függő vegyes indexálást, amely reálbér-csökkenés esetén nem működött volna.) Az *induló nyugdíjak* megállapításában viszont megmaradt az átlagos nettó reálbér követése, mert a valorizálás a korábbi egyéni nettó kereseteket a mindenkori országos átlagkereset növekedési ütemével kamatoztatja. Tehát a 2016–2020-os időszak reálbérrobbanása kielezte az egymás után nyugdíjba vonuló évjáratok közti különbségeket.

Hosszabb távon az átlagos reálbérnövekedés nem szakadhat el ennyire a termelékenység és a GDP növekedésétől, ezért valamilyen nyugdíjkorrekció elkerülhetetlennek látszik. Az egymás utáni években megállapított nyugdíjak növekvő egyenlőtlenségét mutatja, hogy az átlagnyugdíj és átlagos nettó kereset hányadosa a 2015-ös 67 százalékról 2020-ra 50 százalékra esett. Abszo-

lút számokban kifejezve: a nominális átlagos nettó bér és a nyugdíj 2015-ben 162,4, illetve 108,5 ezer forint volt, és ez 2020-ra 268,4, illetve 133,4 ezer forintra változott (*Simonovits*, 2020).

A progresszív személyi jövedelemadó megszüntetése mellett a kormány 2013-ban felszámolta a munkavállalói járulék alapjának *felső korlátját* (a munkáltatói járulékalapnak eleve nem volt plafonja, de a plafon közvetlenül maximalizálta az induló nyugdíjat), s ezzel hosszabb távon jelentősen növeli az azonos évjártatú friss nyugdíjasok járadéka közti különbségeket. Igaz, hogy a korábbi plafon fölött keresők az emelkedő nyugdíjjal arányosan több munkavállalói nyugdíjjárulékot fizetnek a korlát megszüntetése óta, de ez nem elenyésztíti azt, hogy ők statisztikusan jóval tovább élvezik az emelt nyugdíjakat, mint az átlagos keresők. A magas és alacsony életpálya-keresetek okozta várható élettartam különbségek (az úgynevezett *élettartamrés*) miatt a keresetarányosnak tűnő nyugdíjak az egész életpályára számítva komoly jövedelem-újraelosztást jelentenek, méghozzá a kiskeresetűektől a nagykeresetűeknek. Ezt a folyamatot önkritikusan elemzik *Holzmann és szerkesztőtársai* (2020a), ezen belül *Holzmann és szerzőtársai* (2020b), magyarul *Simonovits* (2021) és *Simonovits–Lackó* (2021).

Nemcsak a magyar társadalom, de még a nyugdíjszakma is eléggé későn értette meg a leírt folyamatok árnyoldalait, vagy ha mégis megértette, nem bírálta a nyugdíjrendszer torzulásait: a nyugdíjpolarizációt és a merev/laza nyugdíjkorhatárt. Jelenleg nincs olyan nyilvánosság, amely például a rugalmas korhatár bevezetését összekapcsolná a Nők40 megszüntetésével. (Elég furcsa lenne, hogy egy 39 éves jogviszonyú, 64 éves nő 3 százalékos málsuzt fizetne félévi előrehozott nyugdíjáért, míg egy 40 éves jogviszonyú, négy évvel fiatalabb 60 éves nő, levonás nélküli nyugdíjjal távozna.) A legtöbb elemző még azt sem fogalmazza meg, hogy a kormány által körvonalazott hatéves radikális szochokulcs-csökkentés középtávon tarthatatlan. (A fenntarthatatlanság oka: az évek múlásával a régi, korábbi évjártatú kisnyugdíjasok kihalnak, és helyükre újabb, nagynyugdíjasok lépnek, a járulékmegtakarítás elenyészik. Ennek ellenére a legfrissebb hírek szerint szochokulcsot 15,5 százalékról (2021) 11,5 százalékra csökkentik (2022), 500 milliárd forint költségvetési bevételről lemondva.) Mellékhatás: mivel adott szuperbruttóbérből egyre több bruttó és nettó bért juttat a dolgozóknak – tovább nyitja a nyugdíj–bér-ollót. Ezen a ponton a fenntarthatóság és a méltányosság egyszerre sérül (*Simonovits*, 2020).

A járvány hatásai a nyugdíjasokra és a nyugdíjrendszerre

A koronavírus-járvány nem egyformán hat a magyar társadalom különböző csoportjaira. Vannak olyan dolgozók (főleg a magasabb képzettségűek), akik otthonról változatlan mértékben és díjazásért folytathatják korábbi munkájukat, míg mások (főleg a szolgáltatásokban dolgozók) részben vagy teljesen – legalább is átmenetileg – elvesztették a munkájukat és bérüket.

Hasonlóan heterogén a járvány hatása a nyugdíjasokra. A tehetősebb, egészségesebb és fiatalabb nyugdíjasokat szinte nem is érintette a válság. A szegényebb, betegebb és idősebb nyugdíjasoknak viszont nagy gondot jelentettek a hirtelen elszabaduló élelmiszerárak, a bevásárlás megszervezése stb. Sajnos, az első csoport sokkal kisebb részt képvisel, mint a második. A köztes csoportok tagjainak helyzete a két véglet között alakul.

Más országok (akár az Egyesült Államok) gyakorlatával ellentétben a kormányzat nem volt hajlandó azonnali gyorssegélyben részesíteni a leginkább rászorult nyugdíjasokat (és dolgozókat). Ehelyett 2020 áprilisában bejelentette a kormányzat: 2021 és 2024 között visszaépíti a 13. havi nyugdíjat. Minden nyugdíjas egy-, két-, három-, majd négyheti, nyugdíjat kap az adott év februárjában. Ez a lépés idén csak 70 milliárd forintba került, jövőre 140, 2023-ban és 2024 már 210, illetve 280 milliárd forintba fog kerülni – konzervatív becsléssel, az infláció kihagyásával. (A cikk véglegesítésekor jelentette be a miniszterelnök, hogy a gazdaság kiváló helyzetére tekintettel – és átugorva az átmenetet – igyekeznek már 2022-ben teljes 13. havi nyugdíjat adni a nyugdíjasoknak.) A visszaépítés persze javítja a nyugdíjasok hangulatát, és durva becsléssel 50-ről 54 százalékra emelheti a már említett nyugdíj/nettó bér hányadosát. Érdemesebb lett volna azonos összegben odaadni a nyugdíjasoknak a 13. havi nyugdíjat, amelynek alig van köze a befizetett járulékokhoz. Ekkor 2024-től kezdve (vagy akár 2022-től kezdve) minden évben minden nyugdíjas az akkori átlagnyugdíjat kapná, azaz a törvényhez képest költségvetésileg semleges lenne a változtatás. Ez valamennyire csökkentette volna a már említett nyugdíjpolarizációt.

Már utaltunk rá, hogy az elmúlt 11 évben a nyugdíjkiadások GDP-beli aránya jelentősen csökkent. Ebben szerepet játszott az is, hogy a 13. havi nyugdíj helyett a Bajnai-kormány által bevezetett *nyugdíjprémium* eddig még alig került valamibe. (Ha a GDP 3,5 százalékánál gyorsabban növekszik egy évben, akkor a nyugdíjakat egy egyszeri prémium egészíti ki. Képlete: a nyugdíj és 80 ezer forint közül vesszük a kisebbet, és a növekedési ütem 3,5 és 7,5 százalék közötti minden százaléka után a nevezett összeg egynegyedét fizetik. Az 5 százalékos rekordnövekedésnél is csak a teljes összeg $1,5/4 = 0,375$ -ed részét kapták meg a nyugdíjasok. Mivel gyorsnak ígérkezik a gazdaság visszapattanása, ezért 2021-ben egyszerre kapnak a nyugdíjasok maximális nyugdíjprémiumot (időközben eltörölve a 80 ezer forint alatti nyugdíjak arányos csökkentését) és 53. heti nyugdíjat (átlagosan 35 ezer forintot).

Sokakban felvetődik a kérdés: hogyan hat a járvány a halandóságra, és ezen keresztül a nyugdíjkasszára? E sorok írásakor (2021. november 9-én) abban reménykedem, hogy közel vagyunk a járvány végéhez, de a kibontakozó negyedik hullám eléggé erős. Eddig több mint 30 ezer magyar állampolgár meghalt a járványban, és ezek döntő többségében nyugdíjasok voltak. Mivel nem ismerjük a járványban meghalt nyugdíjasok jövedelmi és életkori megoszlá-

sát, nehéz pontos becslést adni a „megtakarított” összegre. Ha átlagos nyugdíjjal (és nyugdíjszerű ellátással) számolunk, akkor 135 ezer forint $\times$ 30 ezer fő = 4 milliárd forint a havi számla, éves szinten 48,6 milliárd forint – a nyugdíjkiadások 1,2 százaléka.

Reiff (2021) és Simonovits–Reiff (2021) pontosabb becslést ad a járvány okozta „megtakarításokról”. A szerzők Freudenberg és szerzőtársai (2016) tanulmányát újraszámolták, és némileg kisebb becslést találtak. A 2021-es évre 33 milliárd forint a kiesés, amely elég gyorsan lecseng: 2030-ban már csak 12 milliárd forint lesz (Simonovits–Reiff, 2021, 9.4. ábra). Ha ezt kiegészítjük az egyes korosztályokat különféleképpen érintő munkakiesés miatti jövőbeli 0,4–1,0 százalékos nyugdíjvesztéssel (9.7. ábra), akkor hasonló nagyságrendű veszteség jelenik meg: a kezdeti 33 milliárd forintos megtakarítás – állandó árakon számolva – 2030-ra 20 milliárd forintra süllyed, 2050-re pedig 40 milliárd forintra emelkedik (9.8. ábra). A két megtakarítást összeadva adódik a teljes megtakarítás (9.9. ábra).

Külön kérdés a 2020–2021-es induló nyugdíjak alakulása. A várakozásokkal ellentétben a KSH által kimutatott, elvileg és gyakorlatilag is hibásan számított „átlagos” nettó reálbér dinamika 2020-ban körülbelül 6 százalék volt – a válság idején sokkal nagyobb mértékben veszítették el a munkájukat a kiskeresetűek, mint a többiek (Köllő és szerzőtársai, 2021). Mint korábban megjegyeztük, ennyivel emelkedik tehát reálértékben annak a nyugdíja, aki 2020. december 31-e (vagy korábbi időpont) helyett 2021. január 1-jén (vagy később) ment nyugdíjba. Emiatt vonzó lehet elhalasztani a nyugdíjba vonulást azoknak, akiknek megmaradt a teljes munkájuk. Lehetetlen viszont a munkában maradás azoknak, akik már – nyilvántartott vagy egyéb – munkanélküliként vészelik át a járványt. Örülhetnek, ha az álláskeresői segítséggel elevickélnek a korhatárig.

Általában is helyesnek tartom a *rugalmas korhatárt*, de válság idején munkapiaci megfontolásokból legalább átmenetileg érdemes lenne megkönnyíteni az előrehozott nyugdíjba vonulást. Különösen, ha málnuszt vonnának le érte.

A páratlan mértékű szochokulcs-csökkenés (2020 júliusától 15,5 százalék), valamint a reálbér-emelkedést egyéves késéssel követő új nyugdíjak térnyerése 2020-ban már 300 milliárd forintos hiányt okozott a 4074 milliárd forintos kiadású nyugdíjrendszerben. A foglalkoztatás elkerülhetetlen átmeneti zuhanását a hivatalos statisztikák csak részben tükrözik, és paradox módon a rosszul fizetettek kiesése még növelte az eleve túlbecsült reálbér-emelkedést (Köllő–Reizer, 2021, valamint Köllő és szerzőtársai, 2021). A nyugdíjrendszer hiányát egy olyan költségvetésnek kellene fedeznie, amelyen a válságkezelés hatalmas lyukat ütött (a 2020-as várható költségvetési hiány EU-szemléletben a GDP 9 százaléka), és a GDP-hez mért államadósság egy év alatt 66 százalékról 80 százalék fölé ugrott. A kormányzat 2022-re is laza költségvetésben gondolkodik, de nem tudjuk, középtávon hogyan alakulnak a dolgok.

Összefoglalva. Első pillantásra a magyar nyugdíjrendszert nem érintette a koronavírus-járvány: a foglalkoztatás továbbra is magas, a hivatalos munkanélküliség alacsony, a már megállapított nyugdíjak elvileg tartják vásárlóértéküket. Alaposabb vizsgálat nyomán azonban feltárnak a problémák is: a ledolgozott órák száma 2020-ban esett, a bértömeg reálértéke stagnált. A nyugdíjrendszer korábbi egyensúlya egyre inkább felborul, és a válság tompítására szánt 13. havi nyugdíj úgy emeli a költségvetési hiányt, hogy közben nem tompítja a nyugdíjas évjáratok közötti és az évjáratokon belüli indokolatlan különbségeket. Öröndetes, hogy a járvány demográfiai hatását figyelembe véve egyes kutatók újra számolták (például *Reiff*, 2021) a korábbi makrotanulmányaikat. De szélesebb körű vizsgálatokra lenne szükség, amelyek tükrözik a legújabb kormányzati intézkedéseket, hogy legalább elméletben felkészüljünk a jövőre.

Hivatkozások

- BARR, N.–DIAMOND, P. (2008): *Reforming Pensions: Principles and Policy Choices*. Oxford University Press, Oxford.
- FAZEKAS KÁROLY–ELEK PÉTER–HAJDU TAMÁS (szerk.) (2020): [Statisztikai adatok](#). Megjelent: Munkaerőpiaci tükrő, 2019. KRTK. Budapest.
- FREUDENBERG, CH.–BERKI, TAMÁS–REIFF ÁDÁM (2016): [A Long-Term Evaluation of Recent Hungarian Pension Reforms](#). MNB Working Papers, 2.
- HOLZMANN, R.–PALMER, E.–PALACIOS, R.–ROBALINO, D. (szerk.) (2020a): *Progress and Challenges of Nonfinancial Defined Contribution Schemes*. Vols. I–II. World Bank, Washington, DC.
- HOLZMANN, R.–ALONSO-GARCÍA, J.–LABIT-HARDY, H.–ANDRÉS, M. (2020b): *NDC Schemes and Heterogeneity in Longevity: Proposals for Redesign*. Megjelent: *Holzmann és szerkesztőtársai* (2020) 307–332. o.
- KÖLLŐ JÁNOS–OBLATH GÁBOR–SCHARLE ÁGOTA (2021): Munkaerőpiaci helyzet a járvány kitörése előtt. Lásd jelen Közelkép 1. fejezetét.
- KÖLLŐ JÁNOS–REIZER BALÁZS (2021): [A koronavírus-járvány első hullámának hatása a foglalkoztatásra és a vállalatok árbevételére](#). *Közgazdasági Szemle*, 68. évf. 4. sz. 345–374. o.
- REIFF ÁDÁM (2021): *The Effect of Covid-19 Pandemic on Hungarian Pensions*. Kézirat.
- SIMONOVITS ANDRÁS (2020): [A magyar nyugdíjrendszer középtávú feszültségei](#). *Közgazdasági Szemle* 67. évf. 5. sz. 456–473. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS (2021): [Életpálya-jövedelemtől függő várható élettartam és a nyugdíjrendszer](#). *Statisztikai Szemle*, 99. évf. 7. sz. 632–660. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS–LACKÓ MÁRIA (2021): [A várható élettartam–jövedelem kapcsolat egyszerű ökonometriai becslése – újraelosztás a nyugdíjrendszerben](#). *Közgazdasági Szemle*, 67. évf. 11. sz. 1162–1171. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS–REIFF ÁDÁM (2021): *Aging and Pension Systems*. Megjelent: *Mátyás László* (szerk.): *Emerging European Economies (EEE) After the Pandemics*, Springer, 417–465. o.